

Łukasz Sułkowski

Spółeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania

Uniwersalne źródła hierarchii i władzy z perspektywy neowolucjonizmu

1. Wstęp

Władza jest jednym z najważniejszych i najstarszych problemów nauk społecznych i humanistyki. Począwszy od starożytności filozofowie podejmowali rozważania na temat władzy politycznej i sprawiedliwego rządzenia. Specjalizacja nauki w XIX i XX wieku spowodowała, że badania dotyczące podejmowało kilka dyscyplin nauk społecznych, a socjologia, politologia, antropologia kulturowa, psychologia oraz prawo. Pomimo że dysponujemy obecnie znaczną liczbą wartościowych badań empirycznych, trudno twierdzić, że uzgodniona została spójna teoria władzy, która byłaby wykorzystywana przez różne nauki. Współczesne badania prymatologii i neuronauki rzucają nowe światło na problematykę władzy, a zatem celowe jest włączenie tych dyscyplin do dyskursu nauki na temat władzy i hierarchii.

2. Biologiczne źródła władzy i hierarchii

Władza i hierarchia są podstawowymi przejawami struktury społecznej, które tworzą się spontanicznie we wspólnotach ludzkich. Sama struktura społeczna, a więc i wszystkie przejawy władzy są kształtowane kulturowo, jednakowoż, jak wynika z wielu badań, mają one pierwotnie charakter ewolucyjny. Władza, rozumiana jako dążenie do kontrolowania zachowań innych jednostek i możliwość narzucania im

własnej woli jest głęboko zakorzeniona w społecznościach zwierzęcych. Czerpiąc doświadczenie ze świata biologii, można postawić pytanie, w jakiego typu wspólnotach zwierzęcych mamy faktycznie do czynienia z władzą? Jeżeli założymy, że jednostka musi dysponować wolą, to wykluczamy z obszaru władzy całą sferę instynktów, odruchów i automatyzmów. W tym znaczeniu np. w społecznościach owadzich nie ma władzy, ponieważ nie ma nawet pierwocin świadomości i woli. Behawior mrówek czy pszczoł jest oparty wyłącznie o automatyzmy. Jednak w przypadku zwierząt dysponujących świadomością, takich jak np. naczelne możemy mówić o władzy.

Hierarchia występuje w każdym rodzaju społeczności. Przejawia się ona strukturą i porządkiem regulującym funkcjonowanie społeczności, w której różne osobniki i ich grupy mają przypisane zróżnicowane role. W przypadku gatunków niedysponujących świadomością role są zdeteterminowane genetycznie, choć katalizatorem uaktywnienia działania konkretnego genu jest często środowisko. W społecznościach niektórych naczelnych hierarchia jest rezultatem współistnienia procesu naturalnej strukturyzacji z aktywną grą o władzę osobników i ich koalicji. W społeczeństwach ludzkich hierarchia opiera się w dużym stopniu na uwarunkowaniach kulturowych sprzężonych z grą o władzę. Kontekst kulturowy sprawowania władzy ma jednak wyraźne podstawy ewolucyjne. W wielu społeczeństwach reguły kulturowe: sprzyjają nepotyzmowi, umacniają maskulinizm, preferują jednostki o wysokim poziomie dominacji. Z drugiej strony jednak uniwersalizmami kulturowymi ludzkich wspólnot są mechanizmy kompensujące nadużycia władzy takie jak: sankcje społeczne (wykluczanie, karanie), zadośćuczynienie, a także zmysł moralny.

Problem genezy władzy w społecznościach zwierzęcych jest przedmiotem wielu kontrowersji. Prawdopodobny jest jednak związek władzy z: hierarchią i nierównością, systemami dominacji, a jeszcze wcześniej z agresją i terytorializmem. System oparty na dominacji można zdefiniować behawiorystycznie jako zbiór trwałych relacji agresywno-uległych pomiędzy zwierzętami [Wilson 2001, s. 155]. W przypadku gatunków społecznych znajdowanie się na szczycie hierarchii przynosi oczywiste korzyści związane z dwoma najważniejszymi „stawkami w ewolucyjnej grze w życie”: przetrwaniem i reprodukcją. Zwierzęta dysponujące choćby pierwocinami świadomości i woli dążą do osiągnięcia możliwie jak najwyższej pozycji w hierarchii, jednocześnie kalkulując własne zasoby. W przypadku wielu społeczności zasady

hierarchizacji są bardzo proste – dominują osobniki najsilniejsze. Badania wielu ssaków, w tym np. wilków wskazują jednak na silną hierarchizację tego gatunku związaną z tworzeniem, przestrzeganiem, a nawet uczeniem młodych osobników norm. Wielu badaczy uważa, że owa hierarchiczność i plastyczność stała się przyczyną szybkiego udomowienia psów [de Waal 1996, ss. 94–95]. Jednak badania prymatologiczne pokazują, że w społecznościach szympansov i bonowo samcem alfa zostaje najczęściej jednostka najsprawniej budująca koalicje z innymi osobnikami. Zatem władza wśród wielu naczelnych opiera się w mniejszym stopniu na agresji i przemocy, a w większym na manipulacji innymi i współpracy. Jedną z koncepcji rozwoju społeczności hominidów jest hipoteza makiawelicznej inteligencji zakładająca, że w toku ewolucji naszych przodków kluczowym czynnikiem selekcyjnym była umiejętność manipulacji społecznej [Whiten, Byrne (red.) 1997]. Jednostki odznaczające się umiejętnościami: odczytywania umysłu (*mind-readingu*), zawierania koalicji i sojuszy, oszukiwania innych oraz utrudniania przewidywania zachowań innym, osiągały statystycznie wyższe pozycje w stadzie hominidów, co przekładało się na sukces ewolucyjny. Poza badaniami prymatologicznymi, zaawansowane są prace nad neuronalnymi interpretacjami sprawowania władzy. Wydaje się, że w tym procesie uczestniczą zarówno układy mózgowie związane z agresją, jak i neurony lustrzane uznawane za podstawowe dla empatii i współpracy [Gallese, Goldman 1998, ss. 493–501]. Niezależnie od oceny koncepcji inteligencji makiawelicznej, nie ulega wątpliwości, że władza w społecznościach ludzkich tworzy się na biologicznych podstawach. Jednocześnie jednak poprzez rozwój społeczeństw, a więc masowych i anonimowych struktur społecznych, a także organizacji, to jest sformalizowanych instytucji społecznych, rozwój sfery władzy przybrał kierunek charakterystyczny wyłącznie dla wspólnot ludzkich i niewystępujący u innych zwierząt.

3. Władza wśród ludzi

Władza w społecznościach ludzkich, choć posiada fundamenty ewolucyjne, to jednak jest uwarunkowana kulturowo. Większość porównawczych badań międzykulturowych uwzględnia zróżnicowane podejścia do władzy w różnych społecznościach. I tak na przykład zarówno z badań Hofstedeego, jak i Hampden-Turnera i Trompenaarsa oraz R. Houasa z zespołem wynika, że kultury znacznie różnią się dystansem wła-

dzy. Dystans władzy można rozumieć jako stopień podporządkowania i okazywania podległości przez podwładnego przyjmowany za normalny w danej kulturze. Pomimo różnic pomiędzy wynikami, we wszystkich projektach relatywnie wysokim dystansem władzy odznaczają się społeczeństwa np. Ameryki Środkowej i Południowej (Meksyk, Argentyna, Chile), podczas gdy stosunkowo najmniejszym kraje skandynawskie (Szwecja, Dania). Warto podkreślić jednak, że badanie zróżnicowania kulturowego potwierdza pośrednio tezę umiarkowanego uniwersalizmu kulturowego. Władza i hierarchia występują we wszystkich znanych i badanych społecznościach, choć mogą przybierać różne formy i stopień natężenia.

Problematyka kulturowych uwarunkowań władzy skłania do postawienia filozoficznych pytań o to, czy kultura jest źródłem umowy społecznej i łagodzi ekscyzy władzy. W stadach szympanów możliwości nadużywania władzy są zazwyczaj mocno ograniczone. Co prawda, prymatolodzy opisują korzyści ewolucyjne płynące dla osobnika dominującego ze sporadycznych napadów niekontrolowanej agresji, jednak utrzymanie się przy władzy wymaga współpracy i koalicji, a więc pewnej dozy akceptacji przez istotną część grupy. Zatem władza wśród szympanów i bonowo nie opiera się na tyranii, choć przemoc jest jednym z najczęściej stosowanych atrybutów. Dopiero specjalizacja i podział pracy, rozwój technologii oraz wzrost wielkości społeczeństw ludzkich stworzył możliwości nadużywania władzy na dużą skalę.

Skoro władza w społecznościach ludzkich różni się od władzy, nawet wśród naczelnych, to jakie mogą być obszary wartościowe poznawczo, w których można stosować podejście neoewolucyjne? Otóż wydaje się, że wiele przejawów życia społecznego związanych z władzą ma źródła i pewne istotne cechy, które pozostają niezmiennie od czasów naszych ewolucyjnych przodków. Chodzi przede wszystkim o: wojny, agresję i przemoc, relacje pomiędzy płciami, idee sprawiedliwości i równości, a także związek władzy z własnością.

4. Agresja i przemoc

Agresja i przemoc są indukowane zarówno kulturowo, jak i biologicznie. Agresja jest rodzajem szybkiej reakcji na sytuacje zagrożenia i stanowi alternatywę dla ucieczki. Celem agresywnego zachowania jest odstraszenie lub uszkodzenie przeciwnika, a czasem nawet jego zabicie. Uruchomienie agresji ma charakter silnie emocjonalny i jest związane

z psychofizycznym stresem. Skutkiem reakcji agresywnej jest również zawężenie percepcji i ograniczenie racjonalnego myślenia („zaślepienie”) [Gladwell 2005]. W społecznościach zwierzęcych agresja przybiera zawsze formy fizyczne (atak, wygrażanie), chociaż często mają one bardziej rytualny charakter i nie służą uszkodzeniu przeciwnika. Ludzie obok form fizycznych, posługują się również formami zapośredniczonej kulturowo agresji symbolicznej (wyzwiska, inwektywy, wygrażanie pięściami), które jednak nie zmieniają istoty reakcji fizjologicznej. Badania prymatologiczne szympanów wskazują, że najczęściej osobnikami alfa zostają samce dość agresywne, ale nie najbardziej agresywne. Wydaje się, że wyższy poziom agresji sprzyja podejmowaniu konkurencji i walki o władzę, jednak nadmierny ogranicza możliwości kooperacji, tworzenia koalicji i sojuszy i sprzyja „zaślepieniu”. Poziom przemocy i agresji w społeczeństwie szympanów jest znacznie wyższy niż w społeczeństwie ludzkim. Prawdopodobnie są one ważnymi regulatorami porządku społecznego i osobniki dość agresywne mają większe szanse reprodukcji. Z kolei bonobo (drugi żyjący gatunek szympanów) są łagodne i znacznie rzadziej stosują przemoc i wykazują zachowania agresywne. Przepuszczalnie rolę kluczowego regulatora porządku społecznego wśród bonobo pełnią stosunki płciowe. Zatem trywializując, można zauważyć, że kluczem do sprawowania władzy są przemoc i seks. Homo sapiens, przynajmniej genetycznie, dzieli taki sam dystans od szympanów co od bonobo [Dawkins 2004]. Wzorce agresji i przemocy wśród ludzi są złożone i zmienne jednak wskazują na pewne podobieństwa, za którymi stoją przyczyny ewolucyjne:

1. mężczyźni średnio odznaczają się wyższym poziomem agresji i skłonnością do stosowania przemocy niż kobiety [Wilson, Daly, w: Kenrick, Luce (red.) 2004],
2. istnieją specyficzne dla płci, grup wiekowych i grup statusowych wzorce zachowań agresywnych, np. agresja męskich grup młodzieżowych, agresja młodych kobiet, agresja przełożonych wobec podwładnych [Campbell, w: Kenrick, Luce (red.) 2004],
3. występują również wzorce zachowań agresywnych związane z sytuacją zagrożenia np. agresja kobiet w obronie dzieci [de Waal 1996, s. 90],
4. stopień pokrewieństwa odwrotnie koreluje ze stosowaniem przemocy [Wilson, Daly 2004],
5. działanie w homogenicznej grupie potęguje skłonność do przemocy,

6. poczucie zagrożenia ze strony innej grupy wzmacnia prawdopodobieństwo wystąpienia przemocy.

5. Wojny ludzkie i szympansie

Przez długi czas wojny uchodziły za wyłączną domenę człowieka. Stawiają one znaczne wymagania poznawcze, komunikacyjne i organizacyjne przed członkami grupy. Wiążą się również z celowym, intencjonalnym działaniem, które wykazuje oznaki świadomego planowania. Wojny są również niesłychanie ryzykowne i kosztowne, choć niewątpliwie przynoszą korzyści ewolucyjne (podwyższają *evolutionary fitness*) [Tooby, Cosmides 1988, s. 1]. Jednak badania Jane Goodall i wielu innych autorów jednoznacznie dowiodły, że szympansy również toczą wojny [Wrangham, w: Smuts, Cheney, Seyfarth, Wrangham, and Struhsaker (red.) 1987, ss. 282–296; Goodall 1986]. Przez wojnę rozumie tutaj systematyczne, wzajemne stosowanie zbiorowej przemocy wobec przedstawicieli obcej grupy mające na celu zniszczenie tej grupy jako całości oraz inkorporację jej zasobów. Jest to w stadach naczelnych zbiorowe przedsięwzięcie, które statystycznie rzecz biorąc, przynosi korzyści ich uczestnikom. Szympansy z Gombee podejmowały walki z grupami sąsiednimi, atakując zbiorowo samce z innych stad i poważnie raniąc lub zabijając odosobnione jednostki. Po rozpadzie grupy przejmowały samice z obcego stada. Poziom agresji i przemocy w stosunku do obcych stad i nieznanymi osobników jest zresztą znacznie wyższy niż wobec przedstawicieli własnej grupy. Wydaje się, że takie nastawienie może być interpretowane jako biologiczne źródła ksenofobii. Badania prymatologiczne i interpretacje psychologów ewolucyjnych wskazują, że istnieje szereg zmiennych zwiększających prawdopodobieństwo wybuchu wojny, które zresztą wiążą się z jej funkcją adaptacyjną:

1. stopień pewności zwycięstwa,
2. pewność co do losowego rozkładu ryzyka śmierci lub zranienia między uczestników własnej bandy,
3. pewność względnie „sprawiedliwego” podziału łupów (jedzenia, seksualnych, terytorialnych),
4. efektywność wykorzystania zasobów reprodukcyjnych.

Tooby i Cosmides uważają, że wystąpienie tych czynników będzie sprzyjało uczestnictwu w koalicjach wojujących samców, kompensując zagrożenie życia [Tooby, Cosmides 1988, s. 6]. Tworzenie się współpra-

cujących koalicji samców wiązało się z entuzjazmem i poczuciem podniecenia rekompensującym niepewność, ryzyko i poczucie zagrożenia. Psycholodzy ewolucyjni dopatrują się w tym źródła entuzjazmu wojennego, podniecenia z działania w zbiorowego, odurzenia agresją i walką [Tooby, Cosmides 1988, s. 7].

Agresja i wojna są sposobami na powiększanie władzy poprzez dostęp do ograniczonych zasobów. Wojna jako agresja skierowana na zewnątrz grupy jest dodatkowo źródłem autorytetu i daje potencjalne możliwości wyłaniania przywódców, którzy odznaczają się najwyższym poziomem makiawelicznej inteligencji.

6. Relacje władzy a płęć

Badania wskazują, że chociaż dążenie do władzy i agresja są cechami gatunkowymi, to jednak zaznacza się tu wyraźne zróżnicowanie pomiędzy płciami. Zagregowane wyniki badań społecznych potwierdzają stereotyp, że mężczyźni są bardziej żądni władzy i agresywniejsi od kobiet. Nie znaczy to jednak, że kobiety są pozbawione ambicji sprawowania władzy lub agresywności [Campbell 1995, ss. 367–381]. Wręcz przeciwnie, poziom przemocy wśród kobiet wzrasta w większości krajów w ciągu ostatnich dziesięcioleci. Jest to jeszcze jeden dowód na nierozłączność sprzężenia czynników ewolucyjnych z kulturowymi w determinowaniu działań społecznych.

Obserwacje szympanсів wskazują, że samce dużo częściej uciekają się do przemocy i agresji, dążąc do osiągnięcia wyższej pozycji w hierarchii. Z jednej strony jest to walka o dominację w stadzie, chociaż tutaj od przemocy ważniejsza jest współpraca i tworzenie aliansów. Z drugiej strony agresywność jest wzmacniana przez uczestnictwo w wojnach. Samice nie biorą udziału w wojnach z racji odmiennych strategii reprodukcyjnych. Samiec poprzez dostęp do samic z innego stada zyskuje szanse reprodukcji, podczas gdy samica nic by nie zyskiwała w tej sferze, a jedynie ryzykowała życie. Odmienność strategii reprodukcyjnych jest zresztą również jedną z przyczyn „naturalnego” pochodzenia gwałtu. Od zarania ludzkości kobiety były uważane za „łup” wojenny. Czy zgodnie z poglądami głównego nurtu feministycznego powszechność gwałtu bierze się z dążenia mężczyzn do zastraszenia kobiet i utrzymania patriarchy? [Brownmiller 1993]. Interpretacja neoewolucyjna jest zupełnie inna i odwołuje się właśnie do strategii reprodukcyjnej [Buss, Malamuth 1996]. Wiarygodne są również badania, które wskazują na

znacznie wyższą skłonność mężczyzn do stosowania przemocy seksualnej (CSX coercive sexuality) [Thornhill, Thornhill 1992, ss. 363–421; Baumeister, Catanese, Wallace 2002, ss. 92–135]. Kwestia różnic w poziomie agresji w zachowaniach seksualnych pomiędzy kobietami i mężczyznami jest dobrze zbadana.

Problem kształtowania się relacji władzy w odniesieniu do płci jest słabo przebadany i jest źródłem wielu naukowych, politycznych i społecznych kontrowersji. Społeczeństwa ludzi są umiarkowanie monogamiczne, co jest ewenementem wśród naczelnych, zatem trudno o wiarygodne świadectwa ze strony prymatologii. Większość źródeł antropologicznych wskazuje na dominację społeczności patriarchalnych i patrylinearyzm jako przeważający wzór sukcesji. Jednak nie brakuje również badaczy, którzy wskazują, że w większości pierwotnych społeczeństw zbieracko-łowieckich to kobiety dokonywały wyboru partnerów, co wymuszało selekcję seksualną. Statystycznie częściej promowane były osobniki kooperujące, opiekuńcze, społeczne i wiarygodne, a odrzucane samce zbyt agresywne. Jedną z hipotez ewolucyjnych wskazuje jednoznacznie, że to wybory i władza kobiet nad reprodukcją nadały kierunek społecznemu rozwojowi hominidów [Miller 2004]. Wydaje się zatem, że na obecnym etapie badań, nie można deklarować, że któraś z płci jest bardziej „naturalnie predestynowana” do sprawowania władzy.

7. Sprawiedliwość w grupie społecznej

Franz de Waal należy do grupy zwolenników tezy, że zmysł moralny, w tym poczucie sprawiedliwości i równości ma charakter ewolucyjny i występuje w społecznościach szympansi, a nawet u innych gatunków. Dążenie do sprawiedliwości i równości traktowania jest rodzajem podtrzymywania porządku społecznego i z jednej strony polega na okazywaniu respektu autorytetowi władzy, którą reprezentuje alfa, z drugiej jednak szympanasy wykazują reakcje zbiorowego protestu wobec nadmiernego stosowania przemocy wewnątrz grupy. Zadaniem samca alfa jest między innymi: rozdzielanie i godzenie zwaśnionych stron oraz dbanie o sprawiedliwość przy podziale zasobów zgodnym z hierarchią. Obserwacje szympanсів opisują również wiele przypadków, kiedy grupa sprzeciwia się nadmiernej agresji alfa, co często prowadzi do utraty przez niego pozycji dominanta. Szympansie społeczności opierają się na regułach i normach respektowanych przez wspólnotę, wśród

których bardzo ważne są reguły sprawowania władzy i sprawiedliwości. Dość bogaty jest również wachlarz sankcji społecznych, które grożą za łamanie norm. Najłagodniejsze to rodzaj upomnień krzykiem, straszenie lub drobne kary cielesne, najpoważniejsze są związane z utratą pozycji w hierarchii, ostracyzmem, poważnymi uszkodzeniami ciała, a nawet wygnaniem ze stada [de Waal 1996, s. 92]. Reguły behawioralne związane z władzą w małych społeczności obejmują cały szereg realnych i rytualnych zachowań osobników podległych wobec dominujących takich jak: pochylanie się, odwracanie przodem, łagodzenie gestów, ściszenie krzyków, przybieganie na zawołanie, wykonywanie poleceń i szereg innych form okazywania szacunku i podległości. Dominant ma wyraźne przywileje dotyczące podziału zasobów, które są akceptowane przez grupę, jednak nie oznacza to, że nie obowiązują go reguły podziału i wzajemności [de Waal 1996, ss. 150–153]. Szympanasy mają również bogaty repertuar emocjonalny, który sprzyja z jednej strony dążeniu do jak najwyższej pozycji w hierarchii, z drugiej jednak wzmacnia poczucie sprawiedliwości i dążenie do podtrzymania struktury społecznej. Wachlarz emocjonalny obejmuje: radość, przyjemność, złość, zdenerwowanie, ale również silnie społecznie indukowane emocje: wstydu i poczucia winy. Zatem z badań prymatologicznych jasno wynika, że szympanasy i bonobo mają wpojony szacunek dla władzy, reguły hierarchii, zasady sprawiedliwości i porządku społecznego. Alfa jest tylko jednym z wielu elementów tego protosystemu moralnego i społecznego.

W kontekście przedstawionych rozważań rysuje się wyidealizowany obraz szympaniego społeczeństwa przypominającego wspólnotę szczęśliwych dzikusów niemal z Jeana Jacques'a Rousseau. Wspólnota, która ma naturalnego, *Hobbesowskiego* „Lewiatana”, ale również zinternalizowany zmysł moralny [Hobbes 1954]. Jest to skojarzenie nietrafne, ponieważ podstawą rozwoju reguł władzy i sprawiedliwości był spontaniczny mechanizm równowagi zapewniający osobnikom społecznym maksymalizację szans reprodukcji i przetrwania. Dlatego w repertuarze zachowań związanych z władzą występują również zachowania, które uznalibyśmy za aspołeczne, ale przynoszące korzyść jednostce. Dobrym przykładem mogą być sporadyczne wybuchy bezprzyczynowej agresji u samców alfa skierowane na często przypadkowe, słabsze jednostki. Ich efektami społecznymi są przede wszystkim: wzmocnienie strachu przed dominantem i karą w stadzie aktywizujące w osobnikach podległych mechanizmy samokontroli, ale również

utrudnienie przewidywania zachowań alfa i *mind-readingu*, który jest podstawą manipulacji społecznej.

Franz de Waal i wielu innych prymatologów, opierając się na badaniach szympansov, ale również innych naczelných i delfinów, uważa że: poczucie sprawiedliwości oraz reguły hierarchizacji i sprawowania władzy wyewoluowały w społecznościach zwierzęcych. Ludzka moralność, poczucie sprawiedliwości i szacunek dla władzy nie są tylko konstruktami kulturowymi, lecz są zakorzenione w tych pierwotnych, biologicznych regułach [de Waal 2006; de Waal 1996, ss. 161–162].

8. Władza a własność

Własność jest, obok pieniądza i specjalizacji pracy, jedną z podstaw rozwoju ekonomicznego. Jej pierwociny pojawiają się wśród naczelných, jednak dopiero w społeczeństwach ludzkich odgrywa ona rolę kluczowego zasobu regulującego stosunki społeczne. Przez własność rozumieć posiadanie dające możliwość pełnego dysponowania zasobem dla zaspokojenia własnej woli.

Badania genezy własności w społecznościach ludzkich obejmowały przede wszystkim: badania międzykulturowe porównawcze na gruncie antropologii, obserwacje prymatologiczne naczelných, analizy zachowań dzieci na gruncie psychologii rozwojowej oraz badania psychologii ewolucyjnej i socjobiologii. Wnioski z tych badań wskazują, że własność powstała na fundamencie biologicznym i jej początków można się doszukiwać jeszcze u naczelných, ale że nie ma ona charakteru „instynktu własności”, ponieważ przybiera bardzo różne formy kulturowe. Wśród uniwersaliów kulturowych można wskazać jedynie na: występowanie własności we wszystkich badanych społecznościach oraz jej związek z władzą, a więc regułami stratyfikacji społecznej.

Psychologowie ewolucyjni wiążą początki własności z władzą i zazdrością o partnera seksualnego przeniesioną na przedmioty [Campbell w: Kenrick, Luce (red.) 2004]. Zazdrość seksualna jest osadzona w biologii poprzez mechanizm obrony własnej puli genetycznej. Jest ona szczególnie wyostrzona wśród gatunków odznaczających się skłonnością do monogamii.

Rozpowszechnienie się norm własności w społecznościach hominidów mogło następować na zasadzie imitacji i uczenia się i stało się stabilną strategią ewolucyjną [Meltzoff, Prinz 2002]. Wśród wielu innych teorii rodzenia się własności można wspomnieć o: koncepcji symbolicz-

nego dopełniania i hipotezie „poszerzonego ja” [Pierce, Kostova, Dirks 2003, ss. 84–107].

9. Podsumowanie

Podjęcie neoewolucyjne przynosi interesujące badania na temat władzy, które wywodzą się przede wszystkim z prymatologii, a także psychologii i antropologii ewolucyjnej. Badania wskazują, że władza, choć podlega modyfikacji pod wpływem zmiennych kulturowych, to jednak wywodzi się z głębokich, ewolucyjnych źródeł. W tym znaczeniu w ludzkim systemie potrzeb władza zajmuje ważne miejsce i jest podstawą rozwoju szeregu innych procesów społecznych takich jak: wojna, zachowania agresywne, relacje pomiędzy płciami, własność oraz przywództwo. Władza z jednej strony podlega kontroli racjonalnej w przypadku działalności planowej, z drugiej jednak, ze względu na zakorzenienie w stosunkowo „starych ewolucyjnie i głębszych” strukturach mózgu, jest to sfera silnie emocjonalna i intuicyjna. Szybki rozwój cywilizacji i przeniesienie wzorów władzy z plejstocenijskiej wspólnoty zbieracko-łowieckiej do społeczeństw współczesnych i historycznych zaowocowało szeregiem napięć. Współczesne wojny napędzane są podobnymi emocjami indywidualnymi i zbiorowymi co we wspólnocie pierwotnej, jednak ich skutki ze względu na rozwój technologii są niepomiaralnie bardziej destrukcyjne niż kilkadziesiąt tysięcy lat temu. Indukowana zbiorowo agresja w społeczeństwach masowych również rodzi podobne niebezpieczeństwa. Badania ewolucyjne mogą służyć do interpretacji źródeł zachowań związanych z władzą oraz wskazywać możliwości ograniczania pewnych niebezpieczeństw.

Procesy dystrybucji władzy przekładają się na tworzenie struktury społecznej, która jest konstytutywna dla społeczności każdego typu. Dlatego badania i refleksja na temat władzy są i będą rozwijane w wielu różnych dyscyplinach naukowych. Jednak nurt neoewolucyjny daje szansę integracji wyników badań nad genezą władzy i jej cechami pierwotnymi. Zmienność kulturowa władzy tworzy się na fundamencie biologicznym i rzadko rozwija się na zasadzie antynomii. Z punktu widzenia nauk o zarządzaniu powinna istnieć teoria władzy, która pozwoliłaby na modelowanie procesów związanych z zarządzaniem.

Abstract

The neoevolutionary approach brings interesting findings on the issue of power stemming mainly from primatology as well as from evolutionary anthropology and psychology. The research shows that power, although it undergoes modifications under the influence of cultural variables, is derived from deep, evolutionary sources. From the point of view of management sciences there should be developed a theory of power that would allow to model management-related processes.

Bibliografia

- Waal de, F., 1996. *Good Natured. The Origins of Right and Wrong in Humans and Other Animals*, Harvard University Press, Cambridge, London.
- Whiten A., Byrne R.W. (red.), 1997. *Machiavelian Intelligence II: Extensions and Evaluations*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Gallese V., Goldman A., 1998. *Mirror neurons and the simulation theory of mind-reading*, "Trends in Cognitive Sciences", nr 12, ss. 493–501.
- Dawkins R., 2004. *Ancestors Tale: A Pilgrimage to the Dawn of Life*, Houghton Mifflin, New York.
- Wilson M., Daly M., 2004. *Competitiveness, Risk Taking, and Violence: The Young Male Syndrome* [w:] D.T. Kenrick, C.L. Luce (red.), *The Functional Mind. Readings in Evolutionary Psychology*, Pearson, Boston.
- Campbell A., 2004. *A Few Good Men: Evolutionary Psychology and Female Adolescent Aggression* [w:] D.T. Kenrick, C.L. Luce (red.), *The Functional Mind. Readings in Evolutionary Psychology*, Pearson, Boston.
- Wilson M., Daly M., 2004. *Competitiveness, Risk Taking, and Violence...* Boston
- Tooby J., Cosmides L., 1988. *The Evolution of War and its Cognitive Foundations*, Institute for Evolutionary Studies Technical Report, nr 88, s. 1.
- Wrangham R.W., 1987. *The evolution of social structure* [w:] B.B. Smuts, D.L. Cheney, R.M. Seyfarth, R.W. Wrangham, and T.T. Struhsaker (red.), *Primate Societies*, Chicago: Chicago University Press, ss. 282–296.
- Goodall J., 1986. *The Chimpanzees of Gombe: Patterns of Behaviour*, Bellknap Press of the Harvard University Press Boston.
- Campbell A., 1995. *A few good men: Evolutionary psychology and female adolescent aggression*, "Ethology and Sociobiology", vol. 16, nr 2, ss. 367–381.
- Brownmiller S., 1993. *Against our will: men, women and rape*, Ballantine Books, New York.
- Buss D.M., Malamuth N., 1996. *Sex, Power, Conflict: Evolutionary and Feminist Perspectives*, Oxford University Press, Oxford.
- Thornhill R., Thornhill N.W., 1992. *The evolutionary psychology of men's coercive sexuality*, "Behavioral and Brain Sciences", vol. 15(2), ss. 363–421.
- Baumeister R.F., Catanese K.R., Wallace H.M., 2002. *Conquest by force: A narcissistic reactance theory of rape and sexual coercion*, "Review of General Psychology", vol. 6(1), ss. 92–135.

Miller G., 2004. *Umysł w zalotach. Jak wybory seksualne kształtowały naturę człowieka*, Rebis, Poznań.

Hobbes T., 1954. *Lewiatan czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, PWN, Warszawa.

Meltzoff A.N., Prinz W., 2002. *The imitative mind: development, evolution, and brain bases*, "Cambridge studies in cognitive perceptual development", Vol. 6, Cambridge University Press.

Pierce J.L., Kostova T., Dirks K.T., 2003. *The State Of Psychological Ownership: Integrating And Extending A Century Of Research*, "Review of General Psychology", nr 7, ss. 84–107.